

SIPRI YEARBOOK 2024

Armaments,
Disarmament and
International
Security

Samenvatting in het Nederlands

vlaams
vredes**instituut**

STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE

SIPRI is een onafhankelijk internationaal instituut dat onderzoek doet naar conflicten, bewapening, wapenbeheersing en ontwapening. SIPRI is opgericht in 1966 en levert informatie, analyses en aanbevelingen, gebaseerd op open bronnen, aan beleidsmakers, onderzoekers, media en het geïnteresseerde publiek.

THE SIPRI YEARBOOK

Het *SIPRI Yearbook 2024* presenteert een combinatie van originele gegevens op domeinen als de wereldwijde militaire uitgaven, internationale wapenhandel, wapenproductie, kernmachten, gewapende conflicten en multilaterale vredesoperaties met *state-of-the-art* analyses van belangrijke aspecten van wapenbeheersing, vrede en internationale veiligheid.

Deze brochure is een samenvatting van het *SIPRI Yearbook 2024* en bevat een selectie van gegevens en analyses uit het jaarboek.

INHOUD

1. Inleiding: Internationale stabiliteit en menselijke veiligheid in 2023	1
Deel I. Gewapende conflicten en conflictbeheersing, 2023	
2. Trends in gewapende conflicten	2
3. Multilaterale vredesoperaties	4
4. Thematische kwesties in gewapende conflicten	6
Deel II. Militaire uitgaven en bewapening, 2023	
5. Militaire uitgaven en ontwikkelingen in de wapenproductie	9
6. Internationale wapenoverdrachten	11
7. De nucleaire strijdkrachten in de wereld	13
Deel III. Non-proliferatie, wapenbeheersing en ontwapening, 2023	
8. Nucleaire ontwapening, wapenbeheersing en non-proliferatie	16
9. Chemische, biologische en gezondheidsveiligheid dreigingen	18
10. Conventionele wapenbeheersing en de regulering van onmenselijke wapens	19
11. Internationaal bestuur van kunstmatige intelligentie, cyberspace en de ruimte	21
12. Controle op <i>dualuse</i> - en wapenhandel	23
Bijlagen	26

1. INLEIDING: INTERNATIONALE STABILITEIT EN MENSELIJKE VEILIGHEID IN 2023

DAN SMITH, DIRECTEUR SIPRI

De mondiale veiligheid bleef in 2023 verslechteren, net als in het afgelopen decennium. Er waren grote gewapende conflicten in Gaza, Myanmar, Soedan en Oekraïne; de militaire uitgaven stegen voor het negende achtereenvolgende jaar tot het hoogste niveau ooit; de ecologische ontwrichting hield aan en 2023 was het warmste jaar sinds minstens 174 jaar. De internationale stabiliteit stond onder druk door de intensivering van de confrontatie tussen de grootmachten. Als gevolg daarvan dreigen de zes decennia durende inspanningen op het vlak van nucleaire wapenbeheersing te worden beëindigd.

Wereldorde en wanorde

De huidige internationale orde werd grotendeels gevormd aan het einde van de jaren 1940, in de nasleep van de Tweede Wereldoorlog, toen veel van de huidige lidstaten van de Verenigde Naties kolonies waren van enkele in verval geraakte Europese mogendheden. De wereld is veranderd en hoewel de internationale orde in de tussentijd is geëvolueerd, wordt ze gekenmerkt door een aanzienlijke continuïteit. Controverses over de vorm van de internationale orde draaien om de relatie tussen de legitimiteit van haar regels en normen, en de verdeling en uitoefening van macht.

De internationale orde omvat principes die bedoeld zijn om gewapende conflicten te beheersen en te beperken, maar de effectiviteit van de implementatie ervan wordt verzwakt door verdeeldheid en rivaliteit tussen leidende machten, door de structuur

en de diepe wortels van veel van de huidige conflicten, en door de acties van belangrijke regeringen en hun leiders.

Het VN-systeem heeft als doel een kader te bieden voor internationale orde. De VN is een op normen gebaseerde organisatie; dit maakt inconsistentie - zoals in de reactie van het Westen op de acties van Israël in Gaza in vergelijking met de duidelijke veroordeling van de agressie van Rusland tegen Oekraïne - tot een probleem. De effectiviteit van internationale instellingen en van het internationaal humanitair recht is afhankelijk van voldoende consensus over normatieve kwesties; als die afneemt, neemt ook de effectiviteit van de instellingen af.

De gewoonte van samenwerking ontwikkelen

De gevolgen van de crisis van de internationale orde zullen niet gemakkelijk of snel worden opgelost. De klimaatcrisis is een domein waar de noodzaak voor gezamenlijke actie breed wordt erkend, ook al zijn de resultaten gemengd. De bredere ecologische crisis biedt evenveel aanleiding tot samenwerking als tot ongerustheid over de vooruitzichten als de problemen niet worden aangepakt. Het risico van nieuwe pandemieën is een ander probleem dat dringend gezamenlijke actie vereist, ongeacht welke andere kwesties de belangrijkste actoren verdelen. Handel en vrijheid van scheepvaart zijn ook thema's waarbij gedeelde belangen groot zijn. Bij al deze kwesties zou het mogelijk kunnen zijn om de gewoonte van samenwerking te ontwikkelen. Door te erkennen dat samenwerking het sleutelement van veiligheid is, kan een manier worden gevonden waarop de internationale orde zich kan ontwikkelen om de uitdagingen van vandaag aan te gaan ●

2. TRENDS IN GEWAPENDE CONFLICTEN

Hoewel het aantal staten met gewapende conflicten daalde van 55 in 2022 naar 52 in 2023, steeg het geschatte aantal dodelijke slachtoffers als gevolg van conflicten wereldwijd van 153.100 in 2022 naar 170.700 in 2023, en bereikte daarmee het hoogste niveau sinds 2019. In 2023 waren er vier conflicten die werden gecategoriseerd als grote gewapende conflicten (d.w.z. conflicten waarbij in dat jaar 10.000 of meer dodelijke slachtoffers vielen), wat er één meer was dan in 2022: de burgeroorlogen in Myanmar en Soedan; en de oorlogen tussen Israël en Hamas, en tussen Rusland en Oekraïne. Het aantal gewapende conflicten met een hoge intensiteit (d.w.z. conflicten met 1.000-9.999 dodelijke slachtoffers) nam ook toe, van 17 in 2022 tot 20 in 2023.

Europa

De oorlog tussen Rusland en Oekraïne duurde het hele jaar 2023 voort. De oorlog eiste een hoge tol van beide partijen, terwijl de frontlinie in het oosten en zuiden van Oekraïne aan het eind van het jaar weinig was veranderd. De Russische luchtaanvalen gingen door en Oekraïne begon deze te beantwoorden, hoewel niet op dezelfde schaal. Beide partijen zochten en kregen munitie en wapens van hun bondgenoten. Er vonden in de loop van het jaar geen formele Russisch-Oekraïense vredesbesprekingen plaats en het enige opmerkelijke diplomatieke succes - het Graaninitiatief voor de Zwarte Zee van 2022 - liep af in 2023. Het Internationaal Strafhof greep in maart in door arrestatiebevelen uit te vaardigen tegen de Russische president Vladimir Poetin en een andere Russische

functionaris voor hun rol in de deportatie van Oekraïense kinderen.

In tegenstelling tot de patstelling in Oekraïne behaalde Azerbeidzjan in september 2023 een beslissende overwinning in zijn langdurige conflict met Armenië over Nagorno-Karabach.

Het Midden-Oosten en Noord-Afrika

Er heerste aanzienlijke instabiliteit in het Midden-Oosten en Noord-Afrika (MENA), zelfs vóór de aanval van Hamas op Israël op 7 oktober 2023. In Irak, Syrië en Jemen zetten zich het hele jaar door hevige gewapende conflicten voort. De totale schatting van 35.900 dodelijke slachtoffers als gevolg van conflicten in de MENA-regio voor 2023 was meer dan twee keer zo hoog dan de schatting voor 2022 (16.900), maar nog steeds minder dan de helft van de schatting voor 2018 (75.400).

Israël reageerde op de gebeurtenissen van 7 oktober - het doden van meer dan 1.000 burgers en meer dan 350 Israëlische soldaten en politieagenten, en de gevangenneming van ongeveer 240 gijzelaars - door voor het eerst sinds 1973 de staat van oorlog uit te roepen. Tegen het einde van het jaar waren meer dan 22.000 Palestijnen gedood bij de daaropvolgende luchtaanvalen of grondoperaties van Israël, en internationale experts waarschuwden voor een toenemend risico op hongersnood. In december vroeg Zuid-Afrika het Internationaal Gerechtshof zich te buigen over de beschuldiging dat Israël genocide pleegde in Gaza.

De oorlog verhoogde de toch al hoog opgelopen spanningen in de MENA-regio. Zo begonnen Houthitroepen uit Jemen, volgens eigen zeggen uit steun voor de Palestijnen, commerciële schepen in de Rode Zee aan te vallen, wat Westerse mogelijkheden ertoe aanzette oorlogssche-

pen naar het gebied te sturen om de dreiging het hoofd te bieden.

Sub-Sahara Afrika

Sub-Sahara Afrika bleef de regio met de meeste gewapende conflicten, hoewel veel daarvan van geringe intensiteit waren en minder dan 1.000 dodelijke slachtoffers eisten. Het aantal dodelijke slachtoffers als gevolg van conflicten daalde in verschillende landen met zeer intensieve gewapende conflicten, waaronder de Democratische Republiek Congo, Ethiopië, Nigeria en Zuid-Soedan. Er waren echter opmerkelijke stijgingen van het aantal dodelijke slachtoffers als gevolg van conflicten elders, waaronder in Soedan (+537 procent ten opzichte van 2022), Burkina Faso (+100 procent) en Somalië (+28 procent). De gevechten die op 15 april 2023 in Soedan uitbraken tussen strijdkrachten onder leiding van rivaliserende militaire generaals veroorzaakten

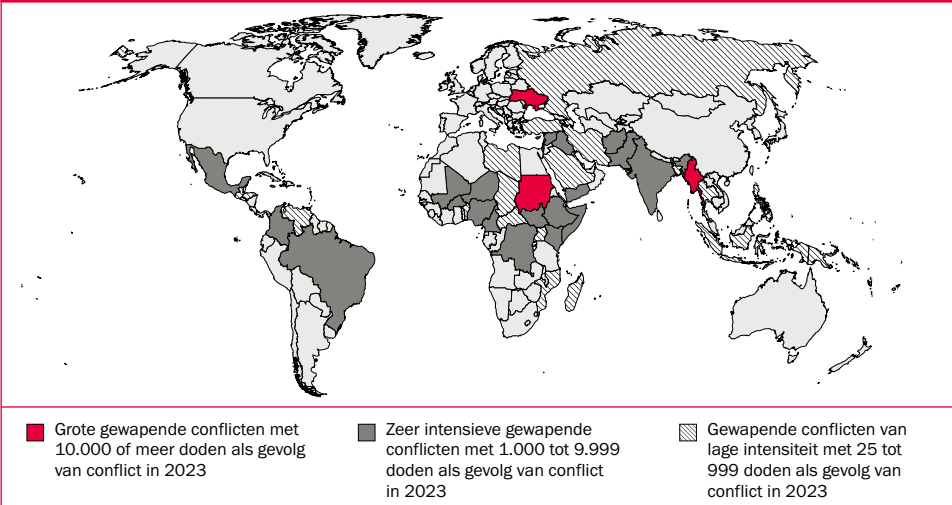
een humanitaire crisis en resulteerden in een totale burgeroorlog. In de Sahel verhoogden een staatsgreep in Niger en een besluit van Mali om VN-vredeshandhavers uit te wijzen de regionale spanningen.

Noord- en Zuid-Amerika, Azië en Oceanië

Noord- en Zuid-Amerika is de enige regio die in de periode 2018-23 geen groot gewapend conflict heeft gehad. De twee landen in de regio met het hoogste aantal dodelijke slachtoffers als gevolg van conflict - Brazilië en Mexico - hadden in 2023 grotendeels te maken met crimineel in plaats van politiek geweld. Ook in Haïti is het geweld door criminele bendes in de loop van het jaar aanzienlijk geëscaleerd.

Ondanks de voortdurende burgeroorlog in Myanmar is het totale sterftecijfer als gevolg van conflict voor Azië en Oceanië tussen 2021 en 2023 meer dan gehalveerd. Dit was deels te danken aan een aanhoudende daling van het aantal doden als

GEWAPENDE CONFLICTEN NAAR AANTAL GESCHATTE DODEN ALS GEVOLG VAN CONFLICT, 2023

Opmerking: De grenzen die in deze kaart worden gebruikt, impliceren geen goedkeuring of aanvaarding door SIPRI.

gevolg van conflict in Afghanistan na de terugkeer van de Taliban in 2021.

Vredesprocessen

De mogelijkheden om vrede te stichten waren in 2023 beperkt. In Jemen begon de VN het jaar met een poging om een wapenstilstand tussen de Houthi's en de Jemenitische regering te herstellen, en tegen het einde van 2023 beloofden beide partijen een routekaart te ontwikkelen voor een nieuw staakt-het-vuren. In Ethiopië werkten de regering en het Tigray Volksbevrijdingsfront aan de uitvoering van hun staakt-het-vuren van november 2022 met de steun van een kleine waarnemingsmissie van de Afrikaanse Unie. Ondertussen boekte de regering in Colombia enige vooruitgang inzake een vredesinitiatief met verschillende gewapende groepen. ●

3. MULTILATERALE VREDESOPERATIES

In 2023 waren er 63 actieve vredesoperaties, één minder dan het jaar daarvoor. In 2023 gingen er drie van start: de missie van de Europese Unie (EU) in Armenië (EUMA), de partnerschapsmis­sie van de EU in de Republiek Moldavië (EUPM Moldavië) en de missie van de Ontwikkelingsgemeenschap van Zuidelijk Afrika (SADC) in de Democratische Republiek Congo (SAMIDRC). In 2023 zijn er vier missies beëindigd: de multidimensionale geïntegreerde stabilisatiemissie van de Verenigde Naties in Mali (MINUSMA); de geïntegreerde overgangsbijstandsmis­sie van de VN in Soedan (UNITAMS); de regionale troepenmacht van de Oost-Afrikaanse Gemeenschap in de Democratische Republiek Congo (EACRF-DRC); en de militaire waarnemingsmissie van de Afrikaanse Unie (AU) in de Centraal-Afrikaanse Republiek (MOUACA).

Het aantal personeelsleden dat wereldwijd wordt ingezet voor multilaterale vredesoperaties daalde in de loop van het jaar met 13 procent, van 114.984 in december 2022 tot 100.568 in december 2023. Dit was de grootste jaarlijkse daling en het laagste aantal ingezette personeelsleden in het decennium 2014-23. De daling in 2023 was vooral te wijten aan gereduceerde aantallen in Sub-Sahara Afrika, waar het meeste personeel voor vredesoperaties wordt ingezet.

De VN bleef de belangrijkste organisatie die multilaterale vredesoperaties uitvoert, en was goed voor ongeveer een derde van alle operaties en 67 procent van al het ingezette personeel in december 2023. De meeste vredesoperaties werden echter uitgevoerd door regionale organisaties en

allianties, die in 2023 38 multilaterale vredesoperaties leidden - evenveel als in 2022. Ad-hoccoalities van staten voerden in 2023 vijf multilaterale vredesoperaties uit, één minder dan in 2022. Daarnaast waren er in 2023 verschillende andere multilaterale operaties die tot doel hadden bij te dragen aan veiligheid en stabiliteit, maar die door SIPRI niet als multilaterale vredesoperaties werden geclassificeerd.

In 2023 kwamen in totaal 45 internationale personeelsleden en 15 lokale personeelsleden om tijdens het dienen in multilaterale vredesoperaties van de VN, wat neerkwam op 41 minder dodelijke slachtoffers dan in 2022 en het laagste aantal dodelijke slachtoffers onder VN-vredeshandhavers in het decennium 2014-23.

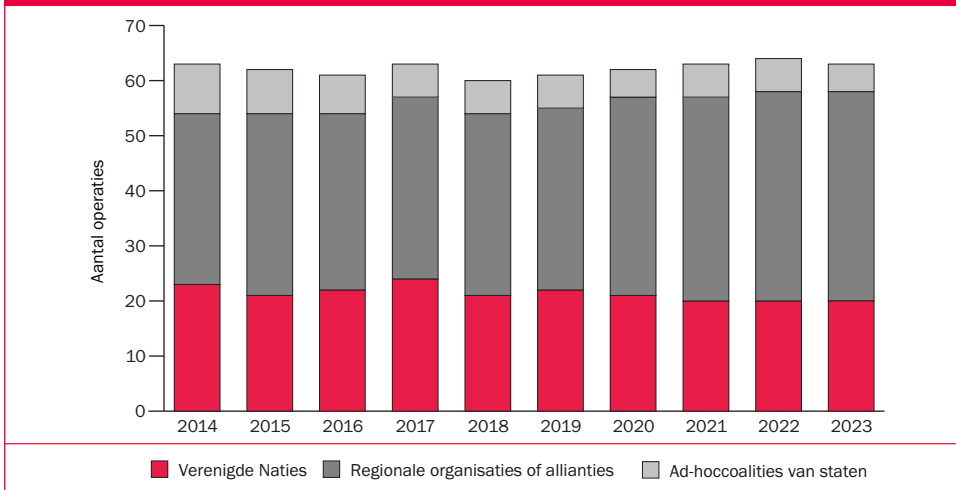
Het verschuivende landschap van vredesoperaties

In 2023 zetten drie trends met betrekking tot multilaterale vredesoperaties zich voort. Ten eerste bleven bredere geopolitieke spanningen de politieke consensus

over het beheersen van gewapende conflicten beïnvloeden. Het bleek moeilijk om in de VN-Veilighedsraad en in de Vredes- en Veiligheidsraad van de AU overeenstemming te bereiken over nieuwe operaties of over aanpassingen van de mandaten van bestaande operaties. Ten tweede groeide de ontevredenheid op nationaal niveau over de bestaande vredesoperaties, waardoor in de gastlanden discussies ontstonden over de effectiviteit en de waarde ervan. Ten derde is er de afgelopen jaren een verschuiving opgetreden van operaties onder leiding van de VN naar een toename van het aantal operaties van regionale organisaties.

Deze trends wijzen op vier verwachte toekomstige ontwikkelingen. Ten eerste leiden de polarisatie en het gebrek aan consensus in de VN-Veilighedsraad en regionale fora ertoe dat de internationale gemeenschap geen actie onderneemt op het gebied van conflictbeheersing. Ten tweede wijst het toenemende gebruik van particuliere militaire en veiligheidsbedrijven, en van ad-hoc- of bilaterale operaties bij

AANTAL MULTILATERALE VREDESOPERATIES, NAAR TYPE UITVOERENDE ORGANISATIE, 2014-23

conflictbeheersing als alternatief voor multilaterale vredesoperaties, erop dat conflictbeheersing versnippert. Ten derde lijken besluitvorming en uitvoering op het gebied van conflictbeheersing zich te ontwikkelen in de richting van deïstitutionalisering, wat betekent dat ze steeds meer buiten de institutionele kaders om plaatsvinden. Ten vierde lijkt er sprake te zijn van een ontwikkeling in de richting van een verdere militarisering en eenzijdige focus op veiligheid van de inspanningen om de vrede te herstellen en te handhaven. Deze ontwikkelingen kunnen het landschap van de multilaterale vredesoperaties ingrijpend veranderen. ●

4. THEMATISCHE KWESTIES IN GEWAPENDE CONFLICTEN

Gewapende conflicten zijn vaak complex en omvatten meerdere gewapende groepen en het gebruik van door grootmachten en regionale spelers geïmplementeerde troepen. Onder meer de volgende aspecten van die complexiteit lieten zich in 2023 gelden: de rol van de Wagner Groep en andere Russische particuliere militaire en veiligheidsbedrijven (PMSC's) in gewapende conflicten; voedselonzeekerheid als gevolg én als aanleiding voor gewapende conflicten; en de links tussen klimaatverandering, conflict en onveiligheid in Jemen.

De Wagner Group

Een van de belangrijkste kenmerken van gewapende conflicten in de afgelopen jaren is de snelle wereldwijde groei van PMSC's. Het wel en wee van de Wagner Groep, een prominente Russische PMSC met duidelijke banden met de Russische regering, kende in

AANTAL MULTILATERALE VREDESOPERATIES EN INGEZET PERSONEEL, PER REGIO EN TYPE ORGANISATIE, 2023

Uitvoerende organisatie	Azië en Oceanië		Europa	Midden-Oosten en Noord-Afrika		Sub-Sahara Afrika	Wereld
	Amerika	Oceanië		oosten en Noord-Afrika	Afrika		
Operaties	3	3	19	14	24	63	
Verenigde Naties	2	2	2	7	7	20	
Regionale organisatie of alliantie	1	0	14	6	17	38	
Ad-hoccoalitie	0	1	3	1	0	5	
Personeel	377	321	9.215	14.283	76.372	100.568	
Verenigde Naties	357	311	1.016	12.433	53.526	67.643	
Regionale organisatie of alliantie	20	..	7.059	684	22.846	30.609	
Ad-hoccoalitie	..	10	1.140	1.166	..	2.316	

.. = niet van toepassing.

Opmerking: De aantallen actieve operaties betreffen het jaar 2023 en omvatten operaties die in de loop van het jaar zijn gesloten. De personeelscijfers zijn per 31 december 2023.

2023 een dramatisch verloop. De successen van Wagner op het slagveld in Oekraïne in de eerste maanden van het jaar werden voornamelijk behaald aan een hoge menselijke tol doordat het grote aantallen gerekruteerde veroordeelden uitstuurde om zich in intense frontgevechten te begeven. In juni 2023 formaliseerde de Russische regering de betrokkenheid van ongeregelde en zogenaamde vrijwillige eenheden - waaronder die van Wagner - bij de oorlog in Oekraïne door hun integratie onder het ministerie van Defensie te bevelen. Het hoofd van Wagner, Jevgeni Prigozjin, weigerde aan het bevel te voldoen en zette eind juni een kortstondige gewapende opstand in gang - de eerste gewapende opstand in Rusland in drie decennia.

Op 24 juni rukten troepen en tanks van Wagner vanaf het slagveld in Oekraïne op naar Rusland: één colonne ging richting de stad Rostov aan de Don en een andere richting Moskou. De opstand werd snel afgebroken nadat er een akkoord was bereikt om Prigozjin en zijn personeel naar het naburige Wit-Rusland te verhuizen. Binnen de twee maanden werd Prigozjin echter gedood door een explosie in zijn privévliegtuig. De Russische staat nam vervolgens op een openlijkere manier de controle op zich over de paramilitaire activiteiten van Wagner.

In een poging om de groeiende wereldwijde invloed van Wagner in te perken, versterkten de Europese Unie, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten in 2023 hun unilaterale dwangsancties tegen de belangrijkste personeelsleden en gelieerde entiteiten van de groep.

Voedselonzekeheid

Het verband tussen voedselsystemen, gewelddadige conflicten en vrede is wereldwijd van cruciaal belang. Drie conflicten in het bijzonder beïnvloedden de wereldwijde niveaus van voedselzekerheid in 2023: de oorlog tussen Rusland en Oekraïne, de burgeroorlog in Soedan en de oorlog tussen Israël en Hamas.

De oorlog in Oekraïne bleef de landbouwproductie verwoesten en had gevolgen voor de wereldwijde voedselvoorziening. Ondanks het feit dat Rusland zich in juli 2023 terugtrok uit het Graaninitiatief voor de Zwarte Zee van 2022, zorgden alternatieve logistieke netwerken en scheepvaartcorridors ervoor dat de Oekraïense export van landbouwproducten tegen het einde van 2023 weer in de buurt kwam van het niveau van voor de invasie.

In 2023 nam de voedselonzekeheid in Soedan sterk toe als gevolg van het gewapende conflict, de economische achteruitgang en de inflatie van de voedselprijzen. Bovendien beïnvloedden vluchtelingen uit de burgeroorlog de voedselzekerheid in andere landen, zoals Zuid-Soedan.

De oorlog tussen Israël en Hamas veroorzaakte intussen wereldwijd verspreide schade aan voedselsystemen in de bezette Palestijnse gebieden, waardoor hongersnood dreigde in Gaza.

Terwijl de voedselonzekeheid in 2023 wereldwijd toenam, daalde het aantal mensen met voedselonzekeheid in Latijns-Amerika, hoewel de situatie in sommige landen in de regio, zoals Haïti, in de loop van het jaar verslechterde. De algehele verbetering van de voedselzekerheid in de regio kan worden toegeschreven aan de positieve ontwikkeling van de arbeidsmarkt en een effectief beleid voor sociale bescherming. Het toenemende geweld in

Latijns-Amerika vormt echter een bedreiging voor de duurzaamheid van dit resultaat. Het versterken van de voedselsystemen - en deze rechtvaardiger en duurzamer maken, onder meer door de achteruitgang van het milieu tegen te gaan en actie te ondernemen tegen klimaatverandering - is van het grootste belang om het schadelijke verband tussen voedselonzekeerheid en conflicten te doorbreken.

Klimaat en veiligheid in Jemen

De aanhoudende klimaatcrisis heeft gevolgen voor vrede en veiligheid, vooral in door conflicten getroffen en kwetsbare landen zoals Jemen. De burgeroorlog in Jemen heeft de sociaaleconomische kwetsbaarheid van de bevolking vergroot, terwijl de klimaatverandering het risico op droogte en overstromingen die de landbouw productie verstoren, heeft doen toenemen. De voedselonzekeerheid verslechterde in 2023: naar schatting 17 miljoen mensen, of meer dan 53% van de bevolking, kampten met acute voedselonzekeerheid. De sociaaleconomische uitdagingen, nog verergerd door de klimaatverandering en het gewapende conflict, hebben de voedselzekerheid en de bestaanszekerheid ondermijnd en hebben vrouwen in Jemen onevenredig zwaar getroffen.

Het langdurige gewapende conflict bleef in 2023 een belangrijke oorzaak van ontheemding in Jemen, terwijl extreme weersomstandigheden de kwetsbaarheid van de ontheemde bevolkingsgroepen vergrootten. Door de klimaatverandering is het risico op conflicten over vitale land- en watervoorraden toegenomen: in 2023 bleven conflictpartijen de waterinfrastructuur aanvallen en probeerden ze de lokale bevolking in betwiste gebieden onder controle te krijgen door de controle

over landbouwgrond, visgronden en weiland te verwerven. Veel van de lopende geschillen tussen gemeenschappen waarbij tribale milities betrokken waren, gingen over land en watervoorraden, waaronder zeer winstgevende irrigatieprojecten die door grondwater worden gevoed.

Humanitaire en vredesopbouwinspanningen kunnen bijdragen tot het opbouwen van klimaatbestendigheid als ze zorgvuldig worden ontworpen en uitgevoerd met oplossingen die rekening houden met toekomstige klimaatgevolgen en de kwetsbaarheid van de bevolking voor klimaatverandering. In Jemen vereist dit echter eerst een staakt-het-vuren en politieke stabilisatie. ●

DE WAGNER GROEP IN AFRIKA

Begin 2023 had de Wagner Groep naar verluidt enkele duizenden personeelsleden in Afrika. In ruil voor militaire steun aan regimes die strijden tegen rebelligroepen en opstandelingen in de Centraal-Afrikaanse Republiek en Mali, en aan krijgsheren of milities die betrokken zijn bij burgeroorlogen in Libië en Soedan, verzekerde Wagner zich van toegang tot waardevolle natuurlijke hulpbronnen in die landen. Tegen het einde van het jaar begon het merk Wagner in Afrika echter te tanen door de oprichting van een nieuw 'Afrikakorps' als vehikel voor de Russische betrokkenheid bij Afrika. Behalve dat korps was er ook de opkomst van andere particuliere militaire en beveiligingsbedrijven die belast waren met het overnemen en voortzetten van sommige operaties van Wagner op het continent.

5. MILITAIRE UITGAVEN EN ONTWIKKELINGEN IN DE WAPENPRODUCTIE

De geschatte wereldwijde militaire uitgaven zijn in 2023 voor het negende achtereenvolgende jaar gestegen tot meer dan \$ 2,4 biljoen, onder invloed van de oorlog tussen Rusland en Oekraïne en de bredere geopolitieke spanningen. Ondanks de groeiende vraag naar wapens en de voortdurende inspanningen om aan die vraag te voldoen, hebben wapenbedrijven moeite om de productie op te voeren.

De stijging met 6,8 procent van de totale militaire uitgaven in 2023 was de grootste sinds 2009 en stuwde de geschatte wereldwijde uitgaven naar het hoogste niveau ooit door SIPRI geregistreerd. Als gevolg daarvan steeg de wereldwijde militaire last - de militaire uitgaven als percentage van het mondiale bruto binnenlands product (bbp) - tot 2,3 procent. Regeringen besteedden gemiddeld 6,9 procent van hun budget aan het leger, wat neerkomt op \$ 306 per persoon. De geschatte militaire uitgaven stegen in alle vijf geografische regio's voor het eerst sinds 2009. De uitgaven van landen in Afrika stegen het meest (met 22 procent in 2023), terwijl de kleinste stijging plaatsvond in Noord- en Zuid-Amerika (2,2 procent).

De Verenigde Staten bleven veruit de grootste militaire besteder ter wereld. De uitgaven van de VS van 916 miljard dollar waren meer dan de gecombineerde uitgaven van de negen andere landen in de top 10 en 3,1 keer zo groot als die van de op één na grootste besteder, China. De trend van hogere militaire uitgaven door Europese landen als reactie op de groot-schalige invasie van Rusland in Oekraïne won aan kracht in 2023: 39 van de 43 landen in Europa verhoogden hun militaire uitga-

MILITAIRE UITGAVEN WERELDWIJD, 2023

Regio	Bestedingen (US\$ miljard)	Verandering(%) 2022-23
<i>Afrika</i>	51,6	22
Noord-Afrika	28,5	38
Sub-Sahara Afrika	23,1	8,9
<i>Amerika</i>	1.009	2,2
Centraal-Amerika en het Caribisch gebied	14,7	-0,4
Noord-Amerika	943	2,4
Zuid-Amerika	50,7	-0,3
<i>Azië en Oceanië</i>	595	4,4
Centraal-Azië	1,8	-5,3
Oost-Azië	411	6,2
Oceanië	35,5	-0,9
Zuid-Azië	98,2	2,2
Zuidoost-Azië	47,8	-1,6
<i>Europa</i>	588	16
Centraal- en West- Europa	407	10
Oost-Europa	181	31
<i>Midden-Oosten</i>	(200)	9,0
Wereldtotaal	2.443	6,8

() = onzekere schatting.

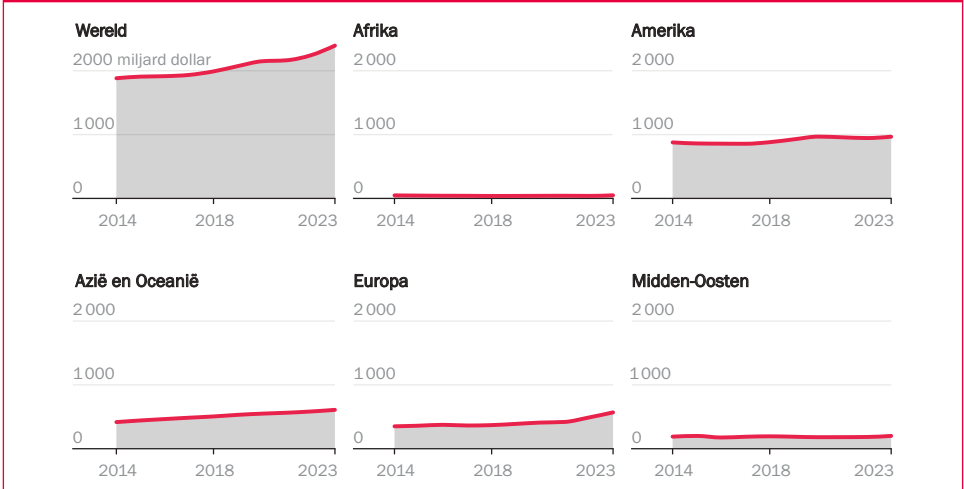
Opmerking: Uitgavencijfers zijn in miljarden Amerikaanse dollars, tegen huidige prijzen en wisselkoersen. Veranderingen zijn in reële termen, gebaseerd op constante (2022) Amerikaanse dollars.

ven. De stijging van 16 procent in de totale Europese uitgaven werd veroorzaakt door een stijging van 51 procent in de Oekraïense uitgaven en een stijging van 24 procent in de Russische uitgaven. Ze was tevens te wijten aan het feit dat 10 van de 28 Europese leden van de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) de uitgaven-doelstelling van 2 procent van het BBP in 2023 bereikten of overtroffen - het hoogste aantal sinds de doelstelling in 2014 werd vastgesteld.

In Azië en Oceanië stegen de geraamde militaire uitgaven voor het 34e achtereenvolgende jaar. De helft van het regionale

MILITAIRE UITGAVEN PER REGIO, 2014-23

Opmerking: Cijfers zijn in constante (2022) US\$ miljard.

totaal bestond uit de uitgaven van China, die met 6,0% stegen tot 296 miljard dollar in 2023. De uitgaven van China beïnvloedden de uitgavenbeslissingen in buurlanden en de bredere regio: in Japan bijvoorbeeld stegen de uitgaven met 11 procent, de grootste toename op jaarbasis sinds 1972.

De geschatte militaire uitgaven in het Midden-Oosten zijn in 2023 met 9,0 procent gestegen, met stijgingen bij alle drie de grootste besteders in de regio: Saoedi-Arabië, Israël en Turkije. De oorlog tussen Israël en Hamas was de belangrijkste drijfveer voor de stijging van de militaire uitgaven van Israël met 24 procent.

De SIPRI Top 100

De wapenverkopen van de 100 grootste wapenproducerende en militaire dienstverlenende bedrijven - de SIPRI Top 100 - daalden in 2022 (het meest recente jaar waarvoor gegevens beschikbaar zijn) met 3,5 procent tot 597 miljard dollar. Deze daling was voornamelijk het gevolg van algemene dalingen in de wapeninkomsten

van bedrijven in de VS en Rusland, maar de VS bleven de ranglijst domineren met 42 bedrijven met gecombineerde wapeninkomsten van 302 miljard dollar. Door een gebrek aan beschikbare gegevens werden slechts twee Russische bedrijven opgenomen in de Top 100 voor 2022, met gecombineerde wapeninkomsten van 20,8 miljard dollar, wat 12 procent lager was dan in 2021. Deze daling kan te wijten zijn aan vertraagde betalingen voor wapenleveringen en aan bedrijven die zich richten op renovatie in plaats van nieuwe productie.

De impact van de oorlog tussen Rusland en Oekraïne op de wapenproductie

Ondanks westerse sancties en handelsbeperkingen heeft Rusland nog steeds onderdelen kunnen importeren (bijvoorbeeld microchips) om zijn wapenproductie op te voeren als reactie op de toegenomen vraag. Voor onderdelen die Rusland niet indirect uit het Westen kon betrekken, vertrouwde het op Chinese alternatieven.

Om aan zijn oorlogsbehoeften te voldoen, ging Oekraïne internationale samenwerkingsverbanden aan met Europese en Amerikaanse bedrijven.

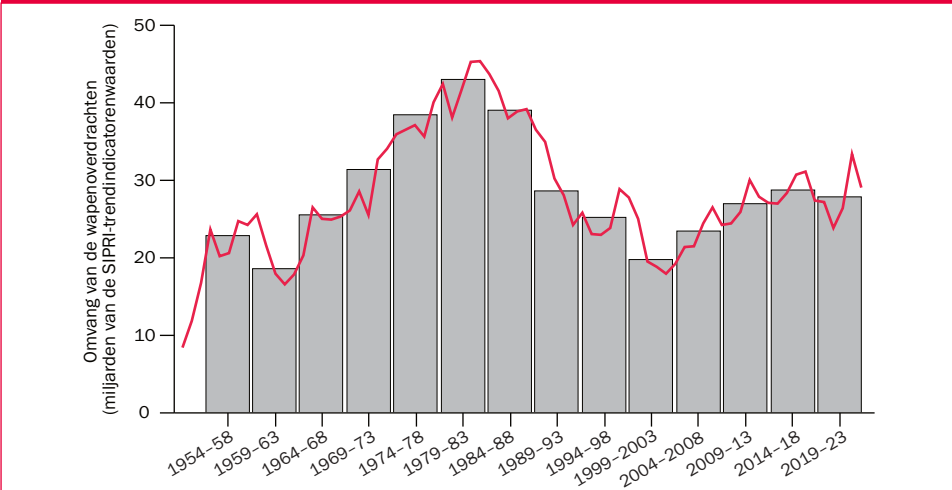
Het verschil tussen de stijgende vraag naar wapens en de dalende wapeninkomsten van de Top 100 wijst op het lange tijdsverloop tussen de initiële vraag naar wapens en de daaropvolgende opschaling van de productie en levering door wapenbedrijven. Terwijl Europese en Amerikaanse bedrijven moeite hadden om de grotere vraag om te zetten in inkomsten, leken veel bedrijven in Azië en het Midden-Oosten, zoals die in Zuid-Korea en Turkije, deze uitdagingen te overwinnen. ●

6. INTERNATIONALE WAPENOVERDRACHTEN

Het volume van de internationale overdrachten van belangrijke wapens in de vijfjarige periode 2019-23 was 3,3 procent lager dan in 2014-18, maar 3,2 procent hoger dan in 2009-13. De volumes van wapenoverdrachten in deze perioden behoorden tot de hoogste sinds het einde van de Koude Oorlog, maar waren nog steeds ongeveer 35 procent lager dan de piekperioden inzake wapenoverdrachten tijdens de Koude Oorlog.

De wapenaankopen van staten, vaak van buitenlandse leveranciers, worden grotendeels aangedreven door gewapende conflicten en politieke spanningen. Nu deze drijfveren in de meeste regio's - vooral in Europa - toenemen, zal de komende jaren aan de aanhoudende of grotere vraag naar belangrijke wapens waarschijnlijk vooral worden voldaan door internationale overdrachten. Langeafstandswapens voor landaanvallen, waaronder geavanceerde

DE TREND IN OVERDRACHTEN VAN GROTE WAPENS, 1954-2023

Noot: Het staafdiagram toont het gemiddelde jaarlijkse volume van wapenoverdrachten voor periodes van 5 jaar en het lijndiagram toont de jaarlijkse totalen.

DE BELANGRIJKSTE EXPORTEURS EN IMPORTEURS VAN BELANGRIJKE WAPENS, 2019-23

Wereldwijd aandeel exporteurs (%)		Wereldwijd aandeel importeurs (%)	
1 VS	42	1 India	9,8
2 Frankrijk	11	2 Saoedi-Arabië	8,4
3 Rusland	11	3 Qatar	7,6
4 China	5,8	4 Oekraïne	4,9
5 Duitsland	5,6	5 Pakistan	4,3
6 Italië	4,3	6 Japan	4,1
7 VK	3,7	7 Egypte	4,0
8 Spanje	2,7	8 Australië	3,7
9 Israël	2,4	9 Zuid-Korea	3,1
10 Zuid-Korea	2,0	10 China	2,9

gevechtsvliegtuigen en raketten, maar ook veel eenvoudigere en goedkopere bewapende onbemande vliegtuigen en raketten, blijven een aanzienlijk deel van de totale overdrachten van belangrijke wapens voor hun rekening nemen.

Leveranciers van grote wapens

SIPRI heeft 66 staten geïdentificeerd als exporteurs van grote wapens in 2019-23, maar de meeste zijn kleine exporteurs. De 25 grootste leveranciers zijn goed voor 98 procent van het totale exportvolume, en de top 5 - de Verenigde Staten, Frankrijk, Rusland, China en Duitsland - is goed voor 75 procent. De afgelopen jaren is het aandeel van de VS in de wereldwijde export gestegen, terwijl het aandeel van Rusland is gedaald. In 2019-23 lag de wapenexport van de VS 17 procent hoger dan in 2014-18 en steeg het aandeel van de VS in het wereldwijde totaal van 34 naar 42 procent. De wapenexport van Rusland daalde daarentegen met 53 procent en zijn aandeel in het wereldwijde totaal daalde van 21 naar 11 procent. De export van Frankrijk is tussen 2014-18 en 2019-23 met 47% geste-

INVOER VAN BELANGRIJKE WAPENS, PER REGIO

Regio ontvanger	Wereldwijd aandeel (%), 2019-23	Verandering (%) van het invoervolume van 2014-18 tot 2019-23
Afrika	4,3	-52
Amerika	5,7	-7,2
Azië en Oceanië	37	-12
Europa	21	94
Midden- Oosten	30	-12

gen, waardoor Frankrijk in 2019-23 de op één na grootste exporteur van grote wapens is geworden.

Bekende plannen voor toekomstige leveringen van grote wapens wijzen er sterk op dat de VS de komende jaren onbetwist de grootste wapenexporteur zullen blijven en dat Frankrijk zijn positie op de tweede plaats zal consolideren. Ze geven ook aan dat de wapenexport van Rusland mogelijk nog verder zal afnemen, terwijl die van sommige andere huidige top 10-exporteurs waarschijnlijk gelijk zal blijven of zal toenemen.

Ontvangers van grote wapens

SIPRI heeft 170 staten geïdentificeerd als importeurs van grote wapens in 2019-23. De vijf grootste wapenimporteurs waren India, Saoedi-Arabië, Qatar, Oekraïne en Pakistan, samen goed voor 35 procent van de totale wapeninvoer. De regio die de grootste hoeveelheden grote wapens ontving in 2019-23 was Azië en Oceanië, goed voor 37 procent van het totaal, gevolgd door het Midden-Oosten (30 procent), Europa (21 procent), Noord- en Zuid-Amerika (5,7 procent) en Afrika (4,3 procent). Tussen 2014-18 en 2019-23 is

de wapenstroom naar Europa met 94 procent toegenomen, terwijl de stroom naar alle andere geografische regio's is afgenomen: Afrika (-52 procent), Azië en Oceanië (-12 procent), het Midden-Oosten (-12 procent) en Noord- en Zuid-Amerika (-7,2 procent).

Veel van de 170 importeurs zijn rechtstreeks betrokken bij gewapende conflicten of spanningen met andere staten waarin de ingevoerde grote wapens een belangrijke rol spelen. Bovendien zijn veel exporteurs rechtstreeks betrokken bij of deelnemer aan ten minste enkele van deze conflicten en spanningen, wat deels verklaart waarom ze bereid zijn wapens te leveren, zelfs als de levering in strijd lijkt met hun verklaarde wapenexportbeleid. Opmerkelijk is ook dat voor de meeste leveranciers de wapenexport slechts een klein deel van de financiële waarde van hun totale export uitmaakt.

De financiële waarde van de wapenexport van staten

Hoewel de SIPRI-gegevens over wapenoverdrachten niet de financiële waarde ervan weergeven, publiceren veel wapenexporterende staten wel cijfers over de financiële waarde van hun wapenexport. Op basis van deze gegevens schat SIPRI dat de totale waarde van de wereldwijde wapenhandel in 2022 (het laatste jaar waarvoor gegevens beschikbaar zijn) ten minste 138 miljard dollar bedroeg. Dit is minder dan 0,5 procent van de totale waarde van de wereldwijde internationale handel in 2022. ●

7. DE NUCLEAIRE STRIJKRACHTEN IN DE WERELD

Aan het begin van 2024 bezaten negen staten - de Verenigde Staten, Rusland, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, China, India, Pakistan, de Democratische Volksrepubliek Korea (Noord-Korea) en Israël - samen ongeveer 12.121 kernwapens, waarvan er 9.585 werden beschouwd als potentieel operationeel beschikbaar. Naar schatting 3.904 van deze kernkoppen werden ontplooid bij operationele strijdkrachten, waaronder ongeveer 2.100 kernkoppen die in hoge operationele staat van paraatheid werden gehouden - ongeveer 100 meer dan het voorgaande jaar.

Nucleaire arsenalen

In het algemeen blijft het aantal kernkoppen in de wereld dalen. Dit is echter alleen te danken aan de ontmanteling door de VS en Rusland van kernkoppen die uit dienst zijn genomen. De wereldwijde vermindering van operationele kernkoppen lijkt tot stilstand te zijn gekomen en hun aantal neemt weer toe. De VS en Rusland, die samen bijna 90% van alle kernwapens bezitten, hebben uitgebreide programma's lopen voor de vervanging en modernisering van hun kernkoppen, hun raket-, vliegtuigen- en onderzeebootbesturingssystemen en hun kernwapenproductiefaciliteiten. Rusland beweerde in 2023 dat het kernwapens had ingezet op Wit-Russisch grondgebied.

China zit midden in een aanzienlijke modernisering en uitbreiding van zijn kernwapenarsenaal en kan in 2023 een klein aantal kernkoppen hebben ontplooid. Verwacht wordt dat de kernwapenvoorraad de komende tien jaar zal blijven groeien en sommige projecties suggereren dat China in die periode minstens evenveel intercontinentale ballistische raketten kan

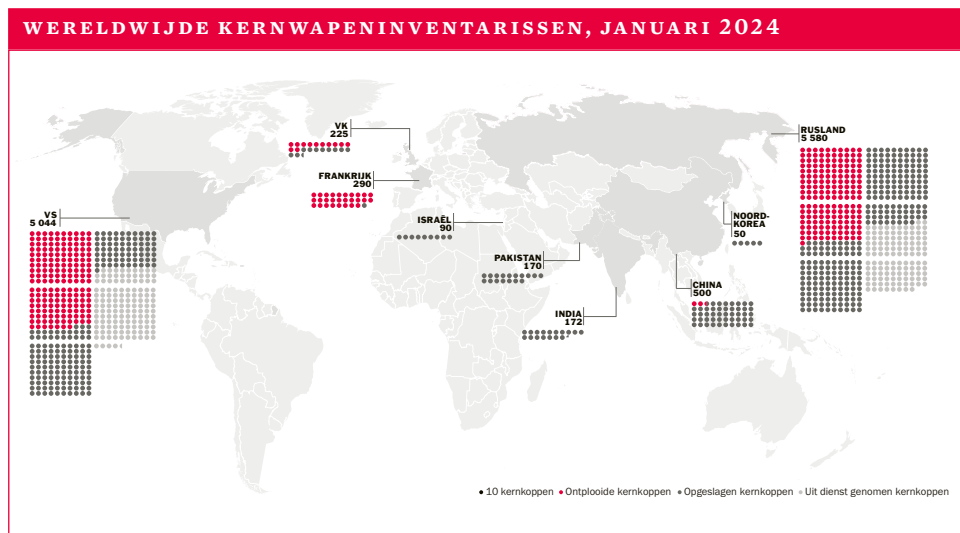

ontplooiën als Rusland of de VS. Toch wordt verwacht dat China's totale voorraad kernkoppen kleiner zal blijven dan die van beide staten.

Alle andere nucleair bewapende staten zijn bezig met het ontwikkelen of ontplooiën van nieuwe wapensystemen of hebben aangekondigd dit van plan te zijn. India en Pakistan lijken ook hun kernwapenarsenaal uit te breiden en het VK is van plan zijn voorraad uit te breiden. Het militaire nucleaire programma van Noord-Korea blijft centraal staan in zijn nationale veiligheidsstrategie; het land heeft misschien wel 50 kernwapens geassembleerd. Mogelijk kan het er nog meer produceren. Israël handhaaft zijn al lang bestaande beleid van nucleaire ambiguïteit, waardoor er grote onzekerheid blijft bestaan over het aantal en de kenmerken van zijn kernwapens.

Lage niveaus van transparantie

De beschikbaarheid van betrouwbare informatie over de status van de nucleaire arsenalen en capaciteiten van de nucleair bewapende staten varieert aanzienlijk. In sommige gevallen kunnen schattingen worden gebaseerd op de hoeveelheid splijtbaar materiaal - plutonium en hoogverrijkt uranium - die een land vermoedelijk heeft geproduceerd en op waarnemingen van raketmachten. ●

Noot: De in deze kaart aangegeven grenzen impliceren geen goedkeuring of aanvaarding door SIPRI.

WERELDWIJDE VOORRADEN SPLIJTSTOFFEN, 2023

De grondstof voor kernwapens is splijtbaar materiaal, ofwel hoogverrijkt uranium (HEU) of afgescheiden plutonium. China, Frankrijk, Pakistan, Rusland, het VK en de VS hebben zowel HEU als plutonium geproduceerd voor gebruik in hun kernwapens; India en Israël hebben voornamelijk plutonium geproduceerd. Noord-Korea heeft plutonium geproduceerd voor gebruik in kernwapens, maar er wordt aangenomen dat het ook HEU produceert voor kernwapens. Alle staten met een civiele nucleaire industrie zijn in staat om splijtbaar materiaal te produceren.

Het Internationaal Panel voor Splijtstoffen verzamelt informatie over de wereldwijde voorraden splijtstoffen.

Wereldwijde voorraden (ton), 2023

<i>Hoogverrijkt uranium</i>	1.245
In of beschikbaar voor wapens	1.100
Niet direct beschikbaar voor wapens	
Onbeveiligd	135
Beveiligd/bewaakt	10
<i>Afgescheiden plutonium</i>	555
In of beschikbaar voor wapens	140
Niet direct beschikbaar voor wapens	
Onbeveiligd	260
Beveiligd/bewaakt	155

Opmerking: De cijfers zijn afgerond en kunnen afwijken van de opgegeven totalen.

DE NUCLEAIRE STRIJDKRACHTEN IN DE WERELD, JANUARI 2024

Land	Voorraden kernkoppen ^a		Totale inventaris ^c
	Ontplooid ^b	Totaal	
VS	1.770	3.708	5.044
Rusland	1.710	4.380	5.580
VK	120	225	225
Frankrijk	280	290	290
China	24	500	500
India	–	172	172
Pakistan	–	170	170
Noord-Korea	–	50	50
Israël	–	90	90
Totaal	3.904	9.585	12.121

– = nul of een verwaarloosbare waarde.

Opmerkingen: Alle schattingen zijn bij benadering. SIPRI herziet de gegevens over de wereldkernmachten elk jaar op basis van nieuwe informatie en updates van eerdere evaluaties. Landen zijn gerangschikt op datum van eerste bekende kernproef; er zijn echter geen overtuigende open bronnen die aantonen dat Israël zijn kernwapens heeft getest.

^a ‘Voorraden kernkoppen’ verwijst naar alle ontplooide kernkoppen en kernkoppen in centrale opslag die na enige voorbereiding mogelijk kunnen worden ingezet.

^b ‘Ontplooide kernkoppen’ zijn de kernkoppen die op raketten zijn geplaatst of zich op basissen met operationele strijdkrachten bevinden. De betreffende cijfers voor Rusland en de VS komen niet noodzakelijkerwijs overeen met die in hun verklaringen van 2010 over het Verdrag inzake Maatregelen voor de Verdere Vermindering en Beperking van Strategische Aanvalswapens (New START) vanwege de telregels in het verdrag. Rusland en de VS publiceren niet langer geaggregeerde cijfers voor de strategische nucleaire strijdkrachten die door het verdrag worden beperkt.

^c De ‘totale inventaris’ omvat zowel opgeslagen kernkoppen als kernkoppen die uit dienst zijn genomen en nog ontmanteld moeten worden.

8. NUCLEAIRE ONTwapENING, WAPENBEHEERSING EN NON-PROLIFERATIE

De dynamiek rond nucleaire ontwapening, wapenbeheersing en non-proliferatie wordt steeds complexer. Er zijn op dit moment weinig aanwijzingen dat de belangrijkste belanghebbenden het eens kunnen worden om nucleaire kwesties los te koppelen van de bredere geopolitieke context en de toename van nucleaire risico's te keren.

De oorlog in Oekraïne bleef in 2023 een negatieve impact hebben op bilaterale en multilaterale afspraken over nucleaire wapenbeheersing. Hoewel Rusland het belang van wapenbeheersingsovereenkomsten en toezeggingen in de loop van het jaar herhaalde, nam het afstand van bestaande overeenkomsten en toezeggingen onder verwijzing naar de strategische context - met name de militaire steun van de Verenigde Staten aan Oekraïne. Hoewel er elders bescheiden positieve stappen werden gezet, onder meer in besprekingen tussen China en de VS, heeft de oorlog over het algemeen de kansen verkleind om de langdurige impasse in de kernwapenbeheersing te doorbreken en de zorgwekkende trend te keren dat kernwapenstaten nieuwe wapensystemen ontwikkelen en ontplooiën.

Aanvallen op Oekraïense nucleaire sites

De voortdurende Russische aanvallen op kritieke infrastructuur in Oekraïne maakten de uitdagingen op het gebied van nucleaire veiligheid, beveiliging en veiligheidscontrole in 2023 nog groter. Frequente verstoringen van het Oekraïense elektriciteitsnet als gevolg van dergelijke aanvallen zetten de Oekraïense kerncentrales onder druk, terwijl de vernietiging van de

Kakhovkadam in juni de toevoer van koelwater naar de Zaporizja-kerncentrale (ZNPP) in gevaar bracht en een noodoplossing vereiste. De Internationale Organisatie voor Atoomenergie (IAEA) bleef gedurende 2023 permanent aanwezig in Oekraïne. Voortbouwend op zijn 'zeven onmisbare pijlers van nucleaire veiligheid en beveiliging', formuleerde de IAEA ook 'vijf concrete principes' die specifiek gericht waren op de bescherming van de ZNPP en begon deze ook toe te passen.

Verslechtering van de strategische betrekkingen tussen Rusland en de VS

De bilaterale wapenbeheersing tussen Rusland en de VS nam een belangrijke wending in februari 2023, toen Rusland zijn lidmaatschap opschortte van het Verdrag van 2010 inzake maatregelen voor de verdere vermindering en beperking van strategische aanvalswapens (New START). Dit volgde op de conclusie van de VS in januari dat ze niet langer konden certificeren dat Rusland bepaalde voorwaarden van het verdrag naleeft, voornamelijk omdat Rusland weigerde om een hervatting van de inspecties ter plaatse van zijn kernwapengerelateerde sites toe te laten. Pogingen om de diplomatie te hervatten, onder andere over een post-New-START-kader voor wapenbeheersing, liepen vast, omdat Rusland niet bereid was de nucleaire discussies los te koppelen van bredere kwesties. In november trok Rusland zijn ratificatie van het Alomvattend Kernstopverdrag (Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty: CTBT) in op grond van 'een gebrek aan evenwicht' met de VS, die het verdrag niet hebben geratificeerd sinds het in 1996 voor ondertekening werd opengesteld. Rusland bevestigde echter dat het een ondertekenaar zou blijven en zou blijven

STRATEGISCHE BETROKKENHEID CHINA-VERENIGDE STATEN

Bij gebrek aan vooruitgang op het gebied van wapenbeheersing tussen Rusland en de Verenigde Staten (die de grootste voorraden kernwapens bezitten), toonde China weinig interesse in bilaterale of trilaterale wapenbeheersing. Het bezoek aan Beijing in juni 2023 van Antony Blinken, de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, leek echter ruimte te scheppen voor een dialoog over een reeks onderwerpen, waarbij de VS hoopte dat wapenbeheersing daar later deel van zou uitmaken. Later in het jaar kwamen de twee partijen overeen om de militaire communicatie te hervatten en de dialoog en samenwerking te versterken op verschillende belangrijke veiligheidsgebieden, waaronder wapenbeheersing en non-proliferatie.

deelnemen aan het werk van de Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty Organization (CTBTO).

Iran en de JCPOA

De ontwikkelingen in Oekraïne en elders wierpen ook een schaduw over de langdurige inspanningen om het Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA) over het Iraanse nucleaire programma nieuw leven in te blazen. De Iraanse levering van onbemande luchtvaartuigen (UAV's) aan Rusland bleef de betrekkingen met het Westen verzuren. Dit leidde ertoe dat Frankrijk, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk in het kader van hun nationale beleid de sancties tegen de Iraanse wapenexport verlengden, zelfs na het verstrijken van het wapenembargo van de Verenigde Naties tegen het land in oktober 2023. Een informele bilaterale overeenkomst tussen Iran en de VS in juni 2023 leek aanvankelijk de spanningen te deïscaleren en het risico op een conflict te verminderen. De overeen-

komst droeg bij aan een grotere samenwerking van Iran met de IAEA en aan het vrijgeven van Iraanse tegoeden door de VS. Het begin van de oorlog tussen Israël en Hamas in oktober stuurde de overeenkomst echter in de war, met proxy-aanvallen van door Iran gesteunde groepen op Amerikaanse troepen in Irak en Syrië, waardoor de Iraans-Amerikaanse diplomatieke inspanningen kennelijk werden beëindigd. De oorlog ondermijnde ook de pogingen om Israël te betrekken bij de Conferentie over de instelling van een zone in het Midden-Oosten die vrij is van kernwapens en andere massavernietigingswapens (Conference on the Establishment of a Middle East Zone Free of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction), wat moeilijk blijft gezien Israëls langdurige beleid van nucleaire ambiguïteit.

De NPV-toetsingscyclus

De verkorte toetsingscyclus van het Verdrag inzake de Non-Proliferatie van Kernwapens (NPV) van 1968 begon met een zitting in juli 2023 van een werkgroep over de versterking van het toetsingsproces en met de eerste zitting, in augustus, van de voorbereidende commissie voor de toetsingsconferentie van 2026. De werkgroep slaagde er niet in een consensus te bereiken, waarbij suggesties om de transparantie en verantwoordingsplicht inzake nucleaire ontwapening te verbeteren, tot onenigheid leidden tussen de niet-kernwapenstaten en de vijf door het NPV erkende kernwapenstaten - China, Frankrijk, Rusland, het VK en de VS. Ondertussen namen de discussies in de voorbereidende commissie veel van de debatten van de vorige toetsingsconferentie over, waaronder die over het gebrek aan vooruitgang op het gebied van nucleaire ontwapening en de oorlog tussen Rusland

en Oekraïne. Belemmerende procedurele manoeuvres van enkele staten in de conferentiezaal voegden nog een laag van onzekerheid toe aan een toch al beladen toetsingscyclus.

Het Verdrag inzake het Verbod op Kernwapens

De tweede bijeenkomst van staten die partij zijn bij het Verdrag inzake het Verbod op Kernwapens van 2017 (Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons: TPNW) heeft twee slotdocumenten aangenomen: een pakket praktische besluiten en een politieke verklaring waarin de toename van nucleaire risico's wordt benadrukt en regelingen voor het delen van kernwapens worden veroordeeld. Tijdens de bijeenkomst werd ook een nieuw tussentijds raadplegingsproces ingesteld over veiligheidskwesties van staten in het kader van het TPNW, met als doel 'het veiligheidsparadigma gebaseerd op nucleaire afschrikking ter discussie te stellen'. Ondanks deze positieve ontwikkelingen heeft nog geen van de kernwapenstaten getracht deel te nemen aan het TPNW-proces. ●

9. CHEMISCHE, BIOLOGISCHE EN GEZONDHEIDSEVEILIGHEID DREIGINGEN

In 2023 werden de werkzaamheden in de belangrijkste internationale fora over de preventie van chemische en biologische oorlogsvoering gekenmerkt door obstructie en desinformatie door een klein aantal staten. Dit stond in contrast met enkele positieve resultaten op het gebied van gezondheidsveiligheid.

Chemische wapenbeheersing

Het onderzoek van de Organisatie voor het Verbod op Chemische Wapens (Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons: OPCW) naar het vermeende gebruik van chemische wapens in Syrië is in 2023 voortgezet, ondanks aanhoudende pogingen van een handvol actoren om het gezag en het werk van de onderzoeksteams te hinderen en te betwisten. Geen van de twintig hangende kwesties in verband met de verklaringen van Syrië aan de OPCW die eind 2022 nog niet waren opgelost, kon in 2023 worden opgehelderd. Er waren ook verdere beschuldigingen van illegale chemische activiteiten, waaronder het gebruik door Rusland van stoffen voor oproerbeheersing als oorlogsmethode. Deze beschuldigingen en de verdeeldheid over het onderzoek naar het gebruik van chemische wapens in Syrië zullen het werk van de OPCW waarschijnlijk blijven beïnvloeden en bemoeilijken. Tijdens de vijfde toetsingsconferentie van het Verdrag inzake Chemische Wapens van 1993 konden de staten die partij zijn geen consensus bereiken over een substantieel slotdocument, maar ze boekten wel vooruitgang op een aantal domeinen, waaronder aanpassen aan de verificatie van de industrie, geografische vertegenwoordiging en

inspanningen om chemisch terrorisme te voorkomen en te bestrijden.

In een historische stap voltooiden de Verenigde Staten, de enige staat die verklaard heeft chemische wapens te bezitten die nog vernietigd moet worden, hun resterende vernietigingsactiviteiten in juli 2023. Een ander positief punt is dat het nieuwe Centrum voor Chemie en Technologie van de OPCW in mei 2023 officieel is ingehuldigd. Ondanks de heersende politieke polarisatie zullen de lopende activiteiten van de OPCW op het gebied van verificatie en internationale samenwerking en bijstand worden voortgezet.

Biologische wapenbeheersing

De beschuldigingen van Rusland dat andere staten het verbod op biologische wapens niet naleven en het misbruik van ontwapeningsinstrumenten voor eigen desinformatiedoeleinden zijn in 2023 in alle relevante fora voortgezet. Het gedrag van Rusland dreigt de internationale architectuur omtrent de non-proliferatie en het niet gebruiken van biologische wapens aanzienlijk uit te hollen en de aandacht af te leiden van de versterking van het Verdrag inzake Biologische en Toxinwapens uit 1972 (Biological and Toxin Weapons Convention: BWC). Niettemin werden in 2023 verschillende voorstellen besproken over naleving en verificatie, sommige oud en andere nieuw. De onlangs opgerichte werkgroep voor de versterking van de BWC kwam in de loop van het jaar drie keer bijeen, maar er werden geen collectieve conclusies of concrete aanbevelingen geformuleerd.

Gezondheidsveiligheid

Door een combinatie van nationale en gezamenlijke inspanningen was 2023 een

recordjaar voor de uitroeiing van infectieziekten. De twee noodsituaties op het gebied van de volksgezondheid van internationaal belang die zich aan het begin van het jaar voordeden - COVID-19 en apenpokken - werden beide beëindigd verklaard. De oorsprong van de COVID-19-pandemie bleef onopgelost, maar de onderhandelingen over een nieuw internationaal verdrag ter versterking van de pandemiepreventie, -paraatheid en -respons werden voortgezet. ●

10. CONVENTIONELE WAPENBEHEERSING EN DE REGULERING VAN ONMENSELIJKE WAPENS

Het belangrijkste multilaterale verdrag voor het reguleren van onmenselijke wapens is het Verdrag betreffende Onmenselijke wapens uit 1981 (Certain Conventional Weapons Convention: CCW), naast aparte conventies over antipersoonsmijnen (APM's) en clustermunitie. Een klein aantal staten dat ervoor heeft gekozen om wapens te behouden, te ontwikkelen of te gebruiken die door anderen als onmenselijk worden beschouwd, heeft herhaaldelijk de vooruitgang in het versterken van het CCW-regime tegengehouden. Andere categorieën conventionele wapens die aanleiding geven tot humanitaire bezorgdheid, worden behandeld in andere juridische en politieke processen. Zo wordt het gebruik van explosieve wapens in bevolkte gebieden (explosive

weapons in populated areas: EWIPA) behandeld in een politieke verklaring die in 2022 is aangenomen. Met name werd in 2023 een nieuw wereldwijd kader voor het beheer van conventionele munitie gedurende de hele levenscyclus vastgesteld, waarmee een leemte in de regelgeving op dit gebied werd opgevuld.

De oorlogen in Gaza en Oekraïne

De noodzaak om burgers te beschermen tegen EWIPA en andere onmenselijke wapens werd in 2023 nog eens onderstreept door de oorlogen in Gaza en Oekraïne. Duidelijk en zorgwekkend misbruik van explosieve wapens en andere schendingen van het internationaal humanitair recht kunnen worden vastgesteld in het verloop van beide oorlogen. Het uitgebreide gebruik van clustermunitie in Oekraïne door zowel de Russische als de Oekraïense strijdkrachten, alsook de nieuwe transfers van deze wapens naar Oekraïne door de Verenigde Staten, overschaduwden de voltooiing van de vernietiging in 2023 van alle opgeslagen clustermunitie door staten die partij zijn bij de Conventie over Clustermunitie van 2008. Het meeste gedocumenteerde gebruik van APM's in Oekraïne werd toegeschreven aan Russische troepen, hoewel beschuldigingen van beperkt gebruik door Oekraïne in 2023 werden onderzocht.

De aanval van Hamas op Israël op 7 oktober 2023 was in strijd met talrijke oorlogswetten, terwijl veel van de daaropvolgende bombardementen en beschietingen van Gaza door Israël zonder onderscheid of buitenproportioneel leken te zijn. Hoge functionarissen van de Verenigde Naties hadden tegen het einde van het jaar al geconcludeerd dat beide partijen oorlogsmisdaden hadden begaan, terwijl een groep

HET EINDE VAN HET CFE-VERDRAG

Het regionale conventionele wapenbeheersingsregime van Europa werd in 2023 effectief beëindigd met de terugtrekking van Rusland uit het Verdrag inzake conventionele strijdkrachten in Europa van 1990 (Treaty on Conventional Armed Forces in Europe: CFE Treaty). Tegen het einde van 2023 hadden 19 van de 29 overblijvende staten die partij zijn, gemeld dat ze van plan waren de werking van het verdrag op te schorten.

VN-experts waarschuwde voor het risico van genocide in Gaza.

De aandacht richten op wapenbeheersing

De bescherming van burgers vereist niet alleen de naleving van fundamentele doelwitbeginselen, maar ook de toepassing van beperkingen op de soorten wapens en munitie die in gewapende conflicten mogen worden gebruikt. Conventioneel bewapende raketten en onbemande luchtvaartuigen (UAV's) zijn echter grotendeels ongereguleerd en de vooruitzichten voor toekomstige wapenbeheersingsovereenkomsten blijven somber.

Er zijn nieuwe inspanningen nodig om de resultaten van multilaterale conventionele wapenbeheersing te behouden en normen te verspreiden die de menselijke kosten van wapens verminderen. Dit vereist dat staten afstand nemen van al te eenzijdig op veiligheid gerichte en gemilitariseerde benaderingen van vrede, en overgaan op wapenbeheersingsverdragen die zijn gebaseerd op kernbeginselen van vertrouwen, solidariteit en universaliteit. ●

11. INTERNATIONAAL BESTUUR VAN KUNSTMATIGE INTELLIGENTIE, CYBERSPACE EN DE RUIMTE

Nieuwe technologieën zoals kunstmatige intelligentie (AI), synthetische biologie en kwantumtechnologieën hebben een grote en potentieel ontwrichtende invloed op de veiligheid. De inspanningen om internationale principes vast te stellen voor een verantwoord gebruik van deze technologieën nemen toe, vooral op drie prioritaire technologiegebieden: AI, cyberspace en de ruimte.

Artificiële intelligentie

Het was in minstens drie opzichten een belangrijk jaar voor het bestuur van AI op internationaal niveau. Ten eerste nam de groep van governance experts over autonome wapensystemen (AWS) onder de Conventie over Bepaalde Conventionele Wapens (CCW) van 1981 teksten aan die de basis zou kunnen vormen voor een tweeledige regelgeving over AWS. De CCW keurde ook een mandaat goed dat een mogelijk eindpunt zou kunnen vormen voor de discussie over AWS in de context van de CCW. Tegelijkertijd keurden de staten een nieuw discussietraject goed onder auspiciën van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties dat als basis zou kunnen dienen voor een toekomstig ad-hocproces ter aanvulling of vervanging van het CCW-proces.

Ten tweede erkenden staten formeel de noodzaak om het gesprek over AI-risico's uit te breiden tot andere manieren waarop de vooruitgang in AI uitdagingen kan vormen voor de internationale vrede en veiligheid. Deze verschuiving kwam tot uiting in de allereerste vergadering van de VN-Veiligheidsraad over AI in juli 2023, en

in de oprichting van twee nieuwe discussiefora: de internationale top over verantwoorde AI in het militaire domein (REAIM) en de AI Safety Summit.

Ten derde bereikten de gesprekken tegelijkertijd diepere technische en hogere politieke niveaus. Bij REAIM bespraken staten bijvoorbeeld uitgebreid de problemen van transparantie, interpreteerbaarheid en vooringenomenheid die gepaard gaan met het gebruik van AI-toepassingen op basis van machinaal leren, terwijl de AI Safety Summit leidde tot uitgebreide discussies en toezeggingen over het testen en evalueren van geavanceerde AI-systemen. Tegelijkertijd mobiliseerden deze discussies actoren op veel hogere politieke niveaus dan ooit tevoren. De secretaris-generaal van de VN en verschillende staats-hoofden hebben zich persoonlijk met deze kwestie beziggehouden. Opmerkelijk was ook dat AI een belangrijk punt was in de bilaterale ontmoeting tussen de presidenten van China en de Verenigde Staten in november 2023.

Cyberspace en kwaadwillig gebruik van ICT

Informatie- en communicatietechnologie (ICT) bleef een rol spelen in het buitenlands beleid en de militaire activiteiten van staten en andere actoren in 2023. Cybercapaciteiten werden vaak gebruikt in combinatie met andere instrumenten, mechanismen en activiteiten. Cyberoperaties werden gebruikt in de oorlogen in Oekraïne en Gaza in 2023, waarbij de activiteiten zich concentreerden op DDoS-aanvallen (Distributed Denial of Services) en het onklaar maken van websites, samen met desinformatie- en misinformatiecampagnes en beïnvloedingsoperaties. Een ander kenmerk van cyberoperaties in 2023 was

**DRIE BELANGRIJKE
INTERNATIONALE
BIJeenkomsten over AI in 2023**

REAIM 2023: World Forum, Den Haag, 15-16 februari 2023, met een focus op militaire kunstmatige intelligentie (AI).

Debat over AI in de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties: New York, 18 juli 2023, de allereerste formele vergadering over AI in de Veiligheidsraad, waarin de nadruk werd gelegd op de dualiteit van risico's versus voordelen die inherent is aan de technologie.

AI-veiligheidstop: Bletchley Park, Verenigd Koninkrijk, 1-2 november 2023, met een focus op de veilige en verantwoorde ontwikkeling van grensverleggende AI over de hele wereld.

dat Rusland zijn pijlen richtte op Oekraïense bondgenoten.

Het heersende geopolitieke klimaat bleef de effectiviteit van het multilateralisme beperken om aanvullende normen of instrumenten voor cybergovernance te ontwikkelen, maar er was vooruitgang binnen bepaalde kaders in 2023. De onderhandelingen over een toekomstig VN-verdrag inzake cybercriminaliteit gingen door, ondanks zorgen over de mogelijke negatieve impact ervan op de mensenrechten; het Verdrag van de Afrikaanse Unie inzake cyberveiligheid en de bescherming van persoonsgegevens (Malabo-verdrag) van 2014 trad in werking; instellingen van de Europese Unie stelden een wet inzake cyberveerkracht op; het Internationaal Strafhof kondigde aan bewijsmateriaal over cyberwangedrag in overweging te willen nemen; en er waren meerdere gouvernementele en niet-gouvernementele initiatieven die zich richtten op specifieke cyberdreigingen. Deze lappendekenbenadering van cybergovernance houdt waarschijnlijk de meeste kansen in om vooruitgang te boeken, maar het opnemen

van verantwoordings- en transparantiemechanismen zal belangrijk zijn.

Veiligheid in de ruimte

In 2023 zijn op VN-fora ook verschillende multilaterale initiatieven voor het beheer van de veiligheid in de ruimte genomen. De VN-commissie voor ontwapening inzake transparantie en vertrouwenwekkende maatregelen (transparency and confidence-building measures: TCBMs) voor de kosmische ruimte heeft een op consensus gebaseerd rapport aangenomen met praktische aanbevelingen voor de uitvoering van TCBM's. Dit toonde aan dat overeenstemming kon worden bereikt over kleinere kwesties, ondanks de decennialange impasse in multilaterale discussies over veiligheid in de ruimte. In de open werkgroep van de VN (open-ended working group: OEWG) over het verminderen van bedreigingen vanuit de ruimte, die in 2023 zijn laatste sessie hield, konden de staten echter geen consensus bereiken over een rapport. Niettemin hebben deze OEWG-sessies de aandacht gevestigd op belangrijke kwesties voor komende discussies, waaronder het waarborgen van de bescherming van burgers, het voorkomen van tests met antisatellietwapens die brokstukken creëren, het reguleren van niet-kinetische aanvallen op ruimtesystemen, het aannemen van maatregelen voor het delen van informatie en het verduidelijken van de rol van commerciële entiteiten in conflicten waarbij ruimtesystemen betrokken zijn. In november 2023 werd een VN-groep van regeringsdeskundigen bijeengeroepen om verdere praktische maatregelen te bespreken om een wapenwedloop in de ruimte te voorkomen, terwijl de Algemene Vergadering twee nieuwe OEWG's voorstelde.

CYBERSPIONAGE

Buiten de sfeer van gewapende conflicten was er een verschuiving naar een groter gebruik van cybercapaciteiten voor het verzamelen van inlichtingen op de langere termijn en minder voor grootschalige of eenmalige operaties. Sommige middelgrote mogendheden, waaronder Iran en Noord-Korea, hebben hun technieken en operaties op het gebied van cyberspionage in 2023 verder verfijnd. Cybercriminaliteit en het gebruik van bewakingssoftware bleven individuen en organisaties wereldwijd treffen.

Met het aannemen van meerdere VN-processen bestaat het risico van verdere polarisatie en inhoudelijke overlap in discussies over het beheer van de ruimteveiligheid. Bovendien beschikken de staten niet over dezelfde middelen of capaciteit om deel te nemen aan al deze komende multilaterale processen. Staten zullen daarom te goeder trouw moeten deelnemen en moeten proberen te zorgen voor complementariteit en coördinatie, om te voorkomen dat sommige van de schadelijke dynamieken die momenteel van invloed zijn op het beheer van de ruimteveiligheid, verder verergeren. ●

12. CONTROLE OP DUALUSE- EN WAPENHANDEL

In 2023 werden de wereldwijde, multilaterale en regionale inspanningen voortgezet om de controles te versterken op de handel in *dualuse* militaire producten en producten die relevant zijn voor conventionele wapens en chemische, biologische en nucleaire wapens en de overbrengingssysteem daarvoor. De oorlog tussen Rusland en Oekraïne bleef echter de multilaterale samenwerking op het gebied van exportcontroles beïnvloeden. Staten in het Westen hebben de reeks sanctiemaatregelen en bijbehorende wapenembargo's tegen Wit-Rusland en Rusland uitgebreid en hun inspanningen opgevoerd om de handhaving van de wapenembargo's te coördineren en te versterken, onder meer via de Raad voor handel en technologie van de Europese Unie en de Verenigde Staten, en de oprichting van het partnerschap "Export Enforcement Five" in juni.

Handelscontroles kunnen ook worden gebruikt om een bredere reeks doelstellingen op het gebied van buitenlands beleid en veiligheid te bereiken. In 2023 hebben Nederland en Japan, na nauwe samenwerking met de VS, nationale controles op de overdracht van halfgeleiders ingevoerd, terwijl de Europese Commissie een ontwerp voor een Europese strategie voor economische veiligheid heeft gepubliceerd waarin sterk de nadruk wordt gelegd op de invoering van nieuwe en meer geharmoniseerde controles op de overdracht van opkomende technologieën.

Het Wapenhandelsverdrag

De negende conferentie in augustus 2023 van staten die partij zijn bij het Wapenhandelsverdrag (ATT) van 2013 richtte zich op de rol van de industrie in een verantwoordelijke internationale wapenhandel.

De statelijke partijen bespraken de herziening van de omvang en de reikwijdte van ATT-vergaderingen en de effectieve uitvoering van het verdrag. Het verdrag bleef kampen met financiële uitdagingen en een daling in de rapportage. Er waren geen nieuwe verdragsstaten in 2023.

Multilaterale wapenembargo's

In 2023 waren 14 wapenembargo's van de Verenigde Naties en 22 wapenembargo's van de Europese Unie (EU) van kracht. Er werden geen nieuwe multilaterale wapenembargo's opgelegd in 2023, hoewel het VN-embargo tegen Somalië werd omgevormd tot een wapenembargo dat uitsluitend geldt voor de gewapende groepering Al Shabaab. Er bleven meningsverschillen bestaan - voornamelijk tussen China en Rusland (samen met verschillende Afrikaanse landen) aan de ene kant en de andere permanente leden van de VN-Veiligheidsraad aan de andere kant - over het algemene gebruik van sancties en de specifieke controles op wapenaankopen door regeringstroepen in de Centraal-Afrikaanse Republiek, Zuid-Soedan en Soedan. De doeltreffendheid van VN-wapenembargo's bleef onder druk staan in 2023, door wijdverspreide beschuldigingen dat Rusland wapens zou hebben gekocht van Noord-Korea en de aanhoudende ineffectiviteit van het embargo tegen Libië.

VN- EN EU-WAPENEMBARGO'S VAN KRACHT, 2023

Verenigde Naties (14 embargo's)

• Afghanistan (NGF, Taliban) • Centraal-Afrikaanse Republiek (gedeeltelijk; NGF)
• Democratische Republiek Congo (NGF)
• Haïti (NGF) • Iran (gedeeltelijk) • Irak (NGF) • ISIL (Da'esh), Al Qaida en daarmee verbonden personen en entiteiten • Jemen (NGF) • Korea, Noord • Libanon (NGF)
• Libië (gedeeltelijk; NGF) • Somalië (gedeeltelijk; NGF) • Soedan (Darfoer) (gedeeltelijk) • Zuid-Soedan (gedeeltelijk; NGF)

Europese Unie (22 embargo's)

Uitvoeringen van VN-embargo's (11):
• Afghanistan (NGF, Taliban) • Centraal-Afrikaanse Republiek (gedeeltelijk; NGF)
• Democratische Republiek Congo (gedeeltelijk; NGF) • Haïti (NGF) • Irak (NGF) • ISIL (Da'esh), Al Qaida en daarmee verbonden personen en entiteiten • Jemen (NGF) • Korea, Noord - Libanon (NGF)
• Libië (gedeeltelijk; NGF) • Somalië (gedeeltelijk; NGF)

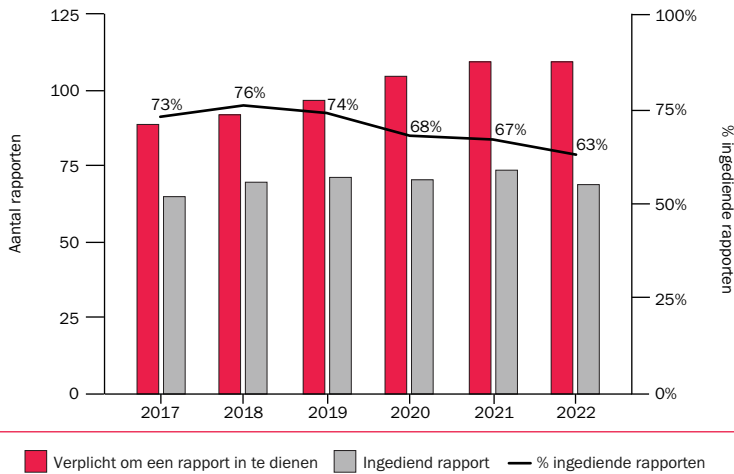
Wapenembargo's van de EU met een bredere reikwijdte dan hun tegenhangers in de VN (3):

• Iran • Soedan • Zuid-Soedan
Embargo's zonder VN-tegenhanger (8):
• China • Egypte • Myanmar • Rusland
• Syrië • Venezuela • Wit-Rusland
• Zimbabwe

ISIL = Islamitische Staat in Irak en de Levant;
NGF = niet-gouvernementele strijdkrachten
gedeeltelijk = embargo staat overdracht van wapens aan de regering van de doelstaat toe, mits aan bepaalde voorwaarden is voldaan.

AANTAL STATEN PARTIJ BIJ HET WAPENHANDELSVERDRAG DIE JAARVERSLAGEN HEBBEN INGEDIEND, 2017-22

Regelingen voor exportcontrole

De gevolgen van de oorlog tussen Rusland en Oekraïne bleven een grote impact hebben op het werk van de vier multilaterale exportcontroleregelingen: de Australiëgroep (chemische en biologische wapens), het Missile Technology Control Regime, de Groep van Nucleaire Exportlanden en het Wassenaar Arrangement inzake de controle op de uitvoer van conventionele wapens en van *dualuse*goederen en -technologieën. De drie laatstgenoemde regimes, waar Rusland als deelnemende staat deel van uitmaakt, bleven problemen ondervinden bij het bereiken van consensus over belangrijke beslissingen, maar waren nog steeds in staat om de controlelijsten stapsgewijs bij te werken en technische discussies vooruit te helpen.

EU-controles

Om de vier multilaterale uitvoercontroleregelingen in haar eengemaakte markt ten uitvoer te leggen, heeft de EU een gemeenschappelijke rechtsgrondslag vastgesteld voor controles op de uitvoer, tussenhandel, doorvoer en overlading van *dualuse*producten, -software en -technologie en, tot op zekere hoogte, militaire producten. De goedkeuring van maatregelen voor de uitvoering van de versie van 2021 van de EU-verordening inzake *dualuse*producten, zoals de ontwikkeling van richtsnoeren voor de uitvoering van controles op cyberbewakingsitems en rapportageverplichtingen, was in 2023 nog steeds aan de gang. De Europese Dienst voor extern optreden en de EU-lidstaten bleven werken aan de herziening van het gemeenschappelijk standpunt van de EU over wapenuitvoer, die in 2024 moet zijn afgerond. ●

Geldende verdragen inzake wapenbeheersing en ontwapening, 1 januari 2024

- 1925 Protocol inzake het verbod om bij oorlogen gebruik te maken van verstikkende, giftige en andere gassen van bacteriologische oorlogstechnieken (Protocol van Genève 1925)
- 1948 Conventie inzake preventie en bestraffing van de misdaad van genocide (Genocide-verdrag)
- 1949 Conventie van Genève (IV) met betrekking tot de bescherming van burgers in oorlogstijd; en protocol I en II van 1977 met betrekking tot de bescherming van slachtoffers van internationale en niet-internationale gewapende conflicten
- 1959 Verdrag inzake Antarctica
- 1963 Verdrag tot verbod van proefnemingen met kernwapens in de dampkring, in de kosmische ruimte en onder water (Gedeeltelijk Kernstopverdrag – PTBT)
- 1967 Verdrag inzake de beginselen waaraan de activiteiten van staten zijn onderworpen bij het onderzoek en gebruik van de kosmische ruimte, met inbegrip van de maan en andere hemellichamen (Ruimteverdrag)
- 1967 Verdrag tot verbod van kernwapens in Latijns-Amerika en de Caraïben (Verdrag van Tlatelolco)
- 1968 Verdrag inzake de niet-verspreiding van kernwapens (Non-Proliferatieverdrag – NPV)
- 1971 Verdrag tot verbod van de plaatsing van kernwapens en andere massavernietigingswapens op of onder de zeebedding en de oceanbodembodem en in de ondergrond daarvan (Zeebodembodemverdrag)
- 1972 Verdrag tot verbod van de ontwikkeling, de productie en de aanleg van voorraden van bacteriologische (biologische) en toxinewapens en inzake de vernietiging van deze wapens (Verdrag tot verbod van Biologische en Toxinewapens – BTWC)
- 1974 Verdrag inzake de beperking van ondergrondse kernwapenproeven (Drempelverdrag voor het verbod op kernwapenproeven – TBT)
- 1976 Verdrag inzake ondergrondse kernexplosies met een vredelievend doel (Verdrag inzake vredelievende kernexplosies – PNET)
- 1977 Verdrag inzake het verbod van militair of enig ander vijandelijk gebruik van milieuveranderingstechnieken (ENMOD-Verdrag)
- 1980 Conventie inzake de fysieke bescherming van kernmaterialen en kerninstallaties
- 1981 Verdrag inzake het verbod of de beperking van het gebruik van bepaalde conventionele wapens die geacht kunnen worden buitensporig leed te veroorzaken of een niet onderscheidende werking te hebben (CCW of Verdrag betreffende onmenselijke wapens)
- 1985 Verdrag inzake een kernwapenvrije zone in de Stille Zuidzee (Verdrag van Rarotonga)
- 1990 Verdrag inzake conventionele strijdkrachten in Europa (CSE-verdrag)
- 1992 Verdrag inzake het open luchtruim
- 1993 Verdrag tot verbod van de ontwikkeling, de productie, de aanleg van voorraden en het gebruik van chemische wapens en inzake de vernietiging van deze wapens (Verdrag inzake chemische wapens – CWC-verdrag)
- 1995 Verdrag inzake een kernwapenvrije zone in Zuidoost-Azië (Verdrag van Bangkok)
- 1996 Verdrag inzake een kernwapenvrije zone in Afrika (Verdrag van Pelindaba)
- 1996 Overeenkomst over de subregionale wapenbeheersing (Overeenkomst van Firenze)
- 1997 Inter-Amerikaanse conventie tegen het illegaal vervaardigen en verhandelen van vuurwapens, munitie, explosieven en ander daarmee verband houdend materiaal (CIFTA)
- 1997 Verdrag inzake het verbod van het gebruik, de aanleg van voorraden, de productie en overdracht van antipersoonsmijnen en de vernietiging ervan (APMB-verdrag)
- 1999 Inter-Amerikaanse conventie inzake de transparantie van aankopen van conventionele wapens

- 2001 Protocol inzake de controle van vuurwapens, munitie en andere aanverwante materialen in de Ontwikkelingsgemeenschap van Zuidelijk Afrika (SADC-regio)
- 2004 Protocol van Nairobi inzake de preventie, controle en vermindering van kleine en lichte wapens in de regio rond de Grote Meren en in de Hoorn van Afrika
- 2006 ECOWAS-conventie over handvuurwapens, lichte wapens, hun munitie en ander daarmee verband houdend materiaal
- 2006 Verdrag inzake een kernwapenvrije zone in Centraal-Azië (Verdrag van Semipalatsinsk)
- 2008 Verdrag inzake clustermunitie
- 2010 Verdrag inzake verdere vermindering en beperking van strategische aanvalswapens (Nieuw START-verdrag)
- 2010 Centraal-Afrikaans verdrag voor de controle op kleine en lichte wapens, hun munitie en alle onderdelen en componenten die kunnen worden gebruikt voor hun fabricage, herstelling en assemblage (Verdrag van Kinshasa)
- 2011 Document van Wenen 2011 inzake vertrouwenwekkende en veiligheidsbevorderende maatregelen
- 2013 Wapenhandelsverdrag (ATT-verdrag)
- 2017 Verdrag tot verbod op kernwapens (TPNW- in werking getreden op 22 januari 2021)

Nog niet van kracht zijnde overeenkomsten, 1 januari 2024

- 1996 Alomvattend Kernstopverdrag (Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty: CTBT)
- 1999 Overeenkomst over de aanpassing van het CFE-Verdrag

Instanties voor veiligheidssamenwerking

Ontwikkelingen in 2023 waren onder andere: Gabon werd geschorst uit de Afrikaanse Unie (AU) en Niger uit de AU en de Economische Gemeenschap van West-Afrikaanse Staten na militaire staatsgrepen in beide landen; Syrië werd opnieuw toegelaten tot de Arabische Liga na zijn schorsing in 2011; en Finland trad toe tot de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie. ●

CHRONOLOGIE 2023, GESELECTEERDE GEBEURTENISSEN

- 8 jan. China versoepelt de reisbeperkingen en heropent zijn grenzen na bijna drie jaar van COVID-gerelateerde isolatie.
- 21 feb. Rusland schort zijn deelname aan New START op.
- 17 mar. Het Internationaal Strafhof vaardigt een arrestatiebevel uit tegen de Russische president Vladimir Poetin.
- 15 apr. In Soedan breken gevechten uit tussen strijdkrachten onder leiding van rivaliserende militaire generaals.
- 29 mei Tientallen vredeshandhavers van de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie Kosovo Force en meer dan 50 Serviërs raken gewond bij botsingen in het noorden van Kosovo.
- 24 juni Wagner Groep leider Jevgeni Prigozjin leidt een opstand in Rusland en rukt op tot binnen 200 kilometer van Moskou.
- 7 juli De VS beginnen met de overdracht van een niet nader gespecificeerde hoeveelheid van hun voorraad clustermunitie aan Oekraïne.
- 24 aug. Tijdens een bijeenkomst van de BRICS-groep van opkomende economieën in Zuid-Afrika zijn zes nieuwe landen uitgenodigd om lid te worden.
- 19–20 sep. Azerbeidzjan komt een staakt-het-vuren overeen met Karabachse separatisten na een 24 uur durend militair offensief tegen etnische Armeense troepen in Nagorno-Karabach.
- 7 okt. Hamas lanceert een grote lucht- en grondaanval op Israël vanuit Gaza.
- 30 nov.–13 dec. COP28 lanceert een verlies- en schadefonds met 400 miljoen dollar om kwetsbare staten te ondersteunen.
- 20 Dec. Volgens het ministerie van Volksgezondheid van Gaza is het dodental in de oorlog tussen Israël en Hamas opgelopen tot bijna 20.000.

SIPRI DATABANKEN

Databank van SIPRI over militaire uitgaven (Military Expenditure Database)

Toont de jaarlijkse militaire uitgaven van landen sinds 1949, waardoor de militaire uitgaven van landen kunnen worden vergeleken in lokale valuta tegen lopende prijzen; in Amerikaanse dollars tegen lopende prijzen; in Amerikaanse dollars tegen constante prijzen en wisselkoersen; en als percentage van het bruto binnenlands product.

Databank van SIPRI over wapenindustrie (Arms Industry Database)

Bevat jaarlijkse gegevens over de totale inkomsten en inkomsten uit wapenverkoop en militaire diensten sinds 2002 voor de 100 bedrijven met de hoogste wapenverkoop ter wereld. Gegevens voor Chinese bedrijven zijn opgenomen voor de jaren vanaf 2015.

Databank van SIPRI over Wapenoverdrachten (Arms Transfers Database)

Toont alle internationale overdrachten van belangrijke conventionele wapens sinds 1950. Het is de meest uitgebreide publiekelijk beschikbare bron van informatie over internationale wapenoverdrachten.

Databank van SIPRI over Wapenembargo's (Arms Embargoes Database)

Geeft informatie over alle wapenembargo's die zijn opgelegd door een internationale organisatie, zoals de Europese Unie of de Verenigde Naties, of door een groep landen. Alle embargo's die van kracht zijn, of sinds 1998 van kracht zijn geweest, zijn opgenomen.

Databank van SIPRI over nationale rapporten (National Reports Database)

Biedt links naar alle openbaar toegankelijke nationale verslagen over wapenexport en wordt voortdurend bijgewerkt met links naar nieuw gepubliceerde nationale verslagen over wapenexport.

Databank van SIPRI over multilaterale vredesoperaties (Multilateral Peace Operations Database)

Biedt informatie over alle VN- en niet-VN-vredesoperaties sinds 2000, inclusief locatie, datums van inzet en operatie, mandaat, deelnemende landen, aantal personeelsleden, budgetten en dodelijke slachtoffers.

De SIPRI-databanken kunnen worden geraadpleegd via de SIPRI-website. ●

HOE BESTEL IK HET SIPRI YEARBOOK 2024?

SIPRI Yearbook 2024: Armaments, Disarmament and International Security

Gedrukt en online gepubliceerd door Oxford University Press

ISBN 978-0-19-893057-0

Meer informatie is beschikbaar op www.sipriyearbook.org

STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE

Signalistgatan 9
SE-169 72 Solna, Sweden
Telephone: +46 8 655 97 00
Email: sipri@sipri.org
Internet: www.sipri.org

vlaams vredesinstituut

**De vertaling van deze samenvatting werd mogelijk
gemaakt door het Vlaams Vredesinstituut.**

Leuvenseweg 86
1000 Brussel
Tel. 02/552 4591
vredesinstituut@vlaamsparlement.be
www.twitter.com/Vredesinstituut
www.facebook.com/vlaamsvredesinstituut
www.vlaamsvredesinstituut.eu

SIPRI YEARBOOK 2024

Armaments, Disarmament and International Security

Het SIPRI-jaarboek is een gezaghebbende en onafhankelijke bron van gegevens en analyses over bewapening, ontwapening en internationale veiligheid. Het geeft een overzicht van ontwikkelingen in militaire uitgaven, wapenproductie en wapenhandel, wapens en technologie, en gewapende conflicten en conflictbeheersing, samen met inspanningen om conventionele, nucleaire, chemische en biologische wapens onder controle te krijgen.

Dit boekje is een samenvatting van de 55e editie van het SIPRI-jaarboek, dat de ontwikkelingen in 2023 behandelt, waaronder

- *Gewapende conflicten en conflictbeheersing*, met een overzicht van wereldwijde en regionale ontwikkelingen in gewapende conflicten, vredesprocessen en vredesoperaties, samen met thematische hoofdstukken over de rol van Russische particuliere militaire en veiligheidsbedrijven, voedselonzekerheid en klimaat-gerelateerde vredes- en veiligheidsrisico's in Jemen.
- *Militaire uitgaven, internationale wapenoverdrachten en ontwikkelingen in de wapenproductie*, inclusief de gevolgen van de oorlog tussen Rusland en Oekraïne en de aanhoudende geopolitieke spanningen
- *De nucleaire strijdkrachten in de wereld*, met een overzicht van elk van de negen nucleair bewapende staten en hun nucleaire moderniseringsprogramma's.
- *Nucleaire wapenbeheersing*, met aandacht voor de dialogen tussen China, Rusland en de Verenigde Staten en binnen multilaterale verdragen, evenals de reactie op het nucleaire programma van Iran en aanvallen op Oekraïense kerncentrales.
- *Chemische, biologische en gezondheidsveiligheid dreigingen*, inclusief onderzoeken naar beschuldigingen van het gebruik van chemische en biologische wapens en ontwikkelingen in de internationale rechtsinstrumenten tegen chemische en biologische oorlogsvoering
- *Conventionele wapenbeheersing en regulering van onmenselijke wapens*, met de nadruk op het gebruik van explosieve wapens in de oorlogen tussen Rusland en Oekraïne en tussen Israël en Hamas, evenals de gevolgen van de proliferatie van raketten en de ontbinding van het Verdrag inzake conventionele strijdkrachten in Europa.
- *Internationaal bestuur van kunstmatige intelligentie, cyberspace en ruimteveiligheid*, met de nadruk op autonome wapensystemen
- *Controles op dualuse en wapenhandel*, waaronder ontwikkelingen in het Wapenhandelsverdrag, multilaterale wapenembargo's en exportcontroleregelingen, en het rechtskader van de Europese Unie voor dergelijke controles.

Het bevat ook bijgewerkte bijlagen met een lijst van wapenbeheersings- en ontwapenings-overeenkomsten, internationale organen voor veiligheidssamenwerking en belangrijke gebeurtenissen in 2023.